

Betydelsen av läroplansreformer

En projektansökan om undervisningsplanen 1919 och folkskolornas undervisning och fostran under 1900-talets första hälft

Paper till "Fostran i skola och utbildning – historiska perspektiv", workshop vid Umeå universitet 18–19/9 2008

Johannes Westberg, FD

Nationella forskarskolan i utbildningshistoria, Uppsala universitet

Johannes.Westberg@edu.uu.se

Syfte och frågeställningar

Undervisningsplanen 1919 har betraktats som en brytpunkt i den svenska folkskolans historia.¹ Tidigare normalplaner, som endast gav rekommendationer för hur folkskolornas undervisning skulle utformas, ersattes nu av ett styrdokument som skolorna var förpliktigade att följa. Med undervisningsplanen togs ett steg från en äldre katekesdominerad religionsundervisning samtidigt som ett reformpedagogiskt arbetssätt vann insteg i enlighet med den så kallade arbetsskoletanken.²

Undervisningsplanens banbrytande karaktär väcker frågor kring vilken betydelse den i synnerhet, och styrdokument i allmänhet, har haft för skolornas undervisning. Syftet med föreliggande är att fördjupa vår kunskap om förhållandet mellan undervisningsplanen 1919 och de svenska folkskolornas fostrande och undervisande verksamhet under 1900-talets första hälft.³ Hur såg skillnaden ut mellan styrdokumentens direktiv och skolornas pedagogiska verksamhet? I vilken mån innebar nya styrdokument förändring eller kontinuitet i skolornas undervisning? Vilka faktorer avgjorde vilken betydelse som styrdokumentet fick?

---

¹ Se Englund, Tomas 1980, *Medborgerlig läroplanskod för folkskola, fortsättningsskola och grundskola 1918/19-?*, Stockholm; Isling, Åke 1992, "Arbetsformer och arbetssätt" i Richardson, Gunnar (red.), *Ett folk börjar skolan. Folkskolan 150 år. 1842-1992*, Stockholm, s 124; Hartman, Sven 2005, *Det pedagogiska kulturarvet. Traditioner och idéer i svensk undervisningshistoria*, Stockholm, s 47; Fredriksson, Viktor, Hofstedt, Lars & Paradis, Sigurd 1950, *Svenska folkskolans historia. Femte delen. Det svenska folkundervisningsväsendet 1920-1942*, Stockholm, s 414; Svingby, Gunilla 1978, *Läroplaner som styrmedel för svensk obligatorisk skola. Teoretisk analys och ett empiriskt bidrag*, Göteborg, s 142f.

² Englund, Tomas 1992, "Tidsanda och skolkunskap" i Richardson, Gunnar (red.), *Ett folk börjar skolan. Folkskolan 150 år 1842-1992*, Stockholm, s 101f; Fredriksson 1950, s 414.

³ "Undervisning" används i detta paper som en bred beteckning på alla den undervisande och fostrande verksamhet som försiggår i skolan.

Avsikten med dessa frågor är att belysa relationen mellan samhälle och pedagogik generellt, och framförallt öka vår kunskap om vilken betydelse statliga styrdokument har haft för den skolverksamhet som möter eleverna i deras vardag. Det är om denna relation mellan påbjudna och faktiska fostrans- och undervisningsprocesser som mitt projekt är avsett att handla om.

Tidigare forskning

Förhållandet mellan skolans verksamhet och samhälle har, åtminstone sedan historiematerialismens intåg under 1960- och 1970-talen, givits stor uppmärksamhet i utbildningshistorisk forskning.⁴ Studiet av denna fundamentala relation har haft olika inriktningar. En del av intresset för en bredare samhällelig kontext har riktats mot de konsekvenser som generella samhällliga förändringar fått för skolans verksamhet. 1919 års undervisningsplan har till exempel satts i samband med det kapitalistiska samhällets industrialisering och demokratisering, och idrottens intåg i skolundervisningen har förklarats med framväxten av ett samhälle som karaktäriseras av ett fokus på ekonomisk tillväxt.⁵ Stor uppmärksamhet har även givits utbildningens sociala funktioner. Studier har till exempel beskrivit hur läroverkens vardag och idrottsundervisningen bidragit till att reproducera föreställningar om manligt och kvinnligt.⁶ Andra undersökningar har uppmärksammat hur utbildning upprätthåller den rådande samhällsordningen, skapar en kvalificerad arbetskraft och reproducerar sociala grupper. Folkundervisningen före folkskolan har betraktats som ett sätt att disciplinera underklassens barn, folkskolans undervisning i hemkunskap och slöjd har beskrivits som ett medel för att reproducera arbetarklassen rent fysiskt och Kadettakademiens militära utbildning har analyserats som ett sätt att överföra sociala positioner över generationer.⁷

---

⁴ Angående utbildningshistoriens utveckling, se Jarausch, Konrad 1986, "The old 'new history of education'. A german reconsideration" i *History of Education Quarterly* vol. 26, nr. 2; Cunningham, Peter 1989, "Educational history and educational change. The past decade of English historiography" i *History of Education Quarterly* vol. 29, nr. 1.

⁵ Englund 1980, s 35; Isling 1992, s 124; Lundquist Wanneberg, Pia 2004, *Kroppens medborgarfostran. Kropp, klass och genus i skolans fysiska fostran 1919-1962*, Åkersberga, s 215.

⁶ Meinander, Henrik 1994, *Towards a bourgeois manhood. Boys' physical education in Nordic secondary schools 1880-1940*, Helsinki; Johansson, Ulla 2000, *Normalitet, kön och klass. Liv och lärande i svenska läroverk 1927-1960*, Tavelsjö.

⁷ Sandin, Bengt 1986, *Hemmet, gatan, fabriken eller skolan. Folkundervisning och barnuppfostran i svenska städer 1600-1850*, Lund; Johansson, Ulla 1987, *Att skolas för hemmet. Trädgårdsskötsel, slöjd, huslig ekonomi och nykterhetsundervisning i den svenska folkskolan 1842-1919 med exempel från Sköns församling*, Umeå; Larsson, Esbjörn 2005, *Från adlig uppfostran till borgerlig utbildning*.

Relationen mellan samhälle och skolans verklighet har också belysts i studier av utbildningspolitik, bland vilka Gunnar Richardsons, Åke Islings och Sixten Marklunds klassiska studier av skolreformer bör nämnas. Utmärkande för dessa är att de utgår från antagandet att skolans utveckling framförallt bör ses i ljuset av den statliga utbildningspolitiken.⁸ Det är för att förstå skolans utveckling som Richardson analyserar 1940-talets skolpolitiska reformer, Isling beskriver den skolpolitiska utvecklingen under 1800- och 1900-talet och Marklund lägger sin fokus på de skolreformer som skedde under åren 1950-1975.⁹

Mitt projekt belyser sambandet mellan samhälle och skolans verksamhet genom förhållandet mellan politiskt instiftade styrdokument och den fostran och undervisning som faktiskt bedrevs i skolorna. Det är en relation som framstår som central mot bakgrund av den utbildningspolitiskt inriktade forskningen. Hur förhållandet mellan läroplan och undervisning har sett ut är också oklart. Enligt Bo Lindensjö och Ulf P Lundgren har relativt lite forskning analyserat hur politiska beslut rörande utbildning verkställs i den faktiskt bedrivna undervisningen.¹⁰ Björn Sandahl har framfört en liknande åsikt. Enligt honom har skillnaderna mellan utbildningsväsendets styrdokument och den bedrivna undervisningen sällan studerats närmare, och man har heller inte i någon större utsträckning försökt förklara varför dessa skillnader uppkommit.¹¹ Min avsikt är att göra detta utifrån de tre frågor som ställdes i projektpresentationens inledning, vilka belyser grundläggande aspekter av förhållandet mellan statliga direktiv och skolornas undervisning.

Kungl. krigsakademien mellan åren 1792 och 1866, Uppsala. För en omfattande diskussion kring folkskolans samhällsrelig funktion, se Petterson, Lars 1992, *Frihet, jämlikhet, egendom och Bentham. Utvecklingslinjer i svensk folkundervisning mellan feodalism och kapitalism, 1809-1860*, Uppsala.

⁸ För en liknande ståndpunkt, se Lundahl, Lisbeth 1997, *Efter svensk modell. LO, SAF och utbildningspolitiken 1944-90*, Umeå, s 11.

⁹ Marklund, Sixten 1980, *Skolsverige 1950-1975 - del 1. 1950 års reformbeslut*, Stockholm; Isling, Åke 1980, *Kampen för och mot en demokratisk skola del 1. Samhällsstruktur och skolorganisation*, Stockholm; Richardson, Gunnar 1978, *Svensk skolpolitik 1940-1945. Idéer och realiteter i pedagogisk debatt och politiskt handlande*, Stockholm.

¹⁰ Lindensjö, Bo & Lundgren, Ulf P 2000, *Utbildningsreformer och politisk styrning*, Stockholm, s 176ff. Se även Petterson, Lars 2003, "Kobran, nallen och majjen. Tradition och förnyelse i svensk skola och skolforskning" i Selander, Staffan (red.), Stockholm, s 365; Sundberg, Daniel 2005, *Skolreformernas dilemma. En läroplansteoretisk studie av kampen om tid i den svenska obligatoriska skolan*, Växjö, s 14.

¹¹ Sandahl, Björn 2005, *Ett ämne för alla? Normer och praktik i grundskolans idrottsundervisning 1962-2002*, Stockholm, s 19. Se även Marklund, Sixten 1987, *Skolsverige 1950-1975. D. 5, Läroplaner*, Stockholm, s 30.

Skillnadens karaktär

Kännetecknande för den tidigare forskningen är att den framhållit skillnaden mellan den undervisning som bedrivs och undervisningen som den definieras av styrdokumentet. Studier har därvidlag visat att linjen mellan styrdokument och faktiskt bedrivna undervisningen inte är så rak som man ibland från officiellt håll velat framhålla.¹² Det kan i stället, vilket idrottsämnet är ett gott exempel på, uppstå en stor skillnad mellan påbjuden och genomförd undervisning. Där läroplanen förändrades under 1900-talets andra hälft, förblev idrottsämnet framförallt en fråga om bollsport, gymnastik och friidrott.¹³

Tidigare svensk forskning tenderar att betrakta skillnaden mellan styrdokument och undervisning under 1900-talet i termer av avvikelser eller fördröjning. Man talar om skolans kulturella eftersläpning, säger att pedagogiska idéer har lång inkubationstid och uppfattar det som att skolan karaktäriseras av ett motstånd mot reformer.¹⁴ Mot denna uppfattning står anglosaxisk forskning som menar att skillnaden mellan läroplan och skolans verklighet är större än så. Läroplaners direktiv anpassas inte bara till skolans verklighet, utan förändras i grunden.¹⁵ Detta innebär att skillnaden mellan det som styrdokumentet säger och skolornas pedagogiska verksamhet inte bara kan förstås i termer av avvikelser eller fördröjning, utan att skolornas undervisning faktiskt kan vara kvalitativt annorlunda än den verksamhet som de statliga direktiven förespråkar.

I mötet mellan svensk och anglosaxisk forskning uppstår frågor kring hur skillnaden mellan läroplan och undervisning bör betraktas. Vad händer i mötet mellan styrdokument och skolans faktiska verksamhet? Är det endast en avvikelse eller fördröjning av den ursprungliga planen, eller sker en mer omfattande förändring av styrdokumentets direktiv?

Kontinuitet eller förändring?

Genom att studera förhållandet mellan styrdokument och undervisning kommer min undersökning också att beröra frågor kring undervisningens kontinuitet och förändring. Tidigare forskning har därvidlag intagit olika ståndpunkter. Med

---

¹² Svingby, Gunilla 1978, *Läroplaner som styrmedel för svensk obligatorisk skola. Teoretisk analys och ett empiriskt bidrag*, Göteborg, s 11f.

¹³ Sandahl 2005.

¹⁴ Se till exempel Sundberg 2005, s 14 och där anförd litteratur.

¹⁵ Tyack, David & Cuban, Larry 1995, *Tinkering Toward utopia. A century of public school reform*, Cambridge, kapitel 3.

utgångspunkt från statliga styrdokument har läroplansteoretisk forskning betonat undervisningens förändring, inte minst i samband med undervisningsplanen 1919. Tomas Englund har till exempel hävdats att det visserligen, vid en första anblick, kan verka som om folkundervisningens innehåll sett likadant ut vid folkskolans införande som i nutida grundskola. Men han menar att stora förändringar har skett, inte minst i samband med 1919 års undervisningsplan.¹⁶ Enligt Englund hade planen en särskild betydelse som en brytpunkt mellan en moralisk underdånighetsfostran och en medborgerlig läroplan som syftade till att förbereda barnen för det praktiska och sociala livet.¹⁷

Mot de läroplansteoretiska studiernas resultat står de anglosaxiska studier som framhållit undervisningens kontinuitet. I denna forskning har begreppet ”grammar of schooling” etablerats, vilket avser grundläggande strukturer hos skolundervisningen som varit svåra att förändra. Man har visat att trots att undervisningens innehåll har förändrats, så har dess yttre form, däribland tillämpandet av lektioner, disciplinär övervakning och prov, anförts som exempel på detta.¹⁸ På svensk mark har Sandahl diskuterat frågan om undervisningens förändring och kontinuitet. Utan att använda den anglosaxiska forskningens begrepp ansluter Sandahl till de ståndpunkter som den formulerar. Enligt honom karaktäriserades idrottsundervisningens innehåll och form av en kontinuitet som skiljde sig från de förändringar som kunde iakttas i ämnets styrdokument.¹⁹

I likhet med den anglosaxiska forskningen väcker Sandahls undersökning frågor kring den banbrytande undervisningsplanen 1919. I vilken mån var 1919 även ett märkesår, sett till folkskolornas pedagogiska verksamhet? Innebar undervisningsplanen en förändring från en moralisk underdånighetsuppfostran, eller förblev folkskolornas undervisning under min undersökningsperiod i stort vad den hade varit?

---

¹⁶ Englund 1992, s 88.

¹⁷ Englund 1992, s 101. Pedagogisk förändring i samband med 1919 års undervisningsplan har även berörts i Fredriksson 1950 och Lundqvist Wanneberg 2004. Pedagogisk förändring före 1919/1920 har behandlats i till exempel Johansson 1987 och Mellberg, Margaretha 1996, *Pedagogen och det skrivna ordet. Skrivkonst och folkskollärare 1870-1920*, Göteborg.

¹⁸ Tyack, David & Tobin, William 1994, "The 'grammar' of schooling. Why has it been so hard to change?" i *American Educational Research Journal* vol. 31, nr. 3; Depaepe 2000, s 11.

¹⁹ Sandahl 2005, s 276.

Skillnadens förutsättningar

Slutligen kommer min undersökning att försöka ge en förklaring till varför undervisningsplanen fick den betydelse som den fick. Tidigare forskning har förklarat skillnaden mellan styrdokument och undervisning på olika sätt. Generella påpekanden, med litet eller inget förklaringsvärde, har formulerats. Man har talat om skolornas ”djupliggande strukturer” som inte förändrats så lätt, institutioners tröghet och skolans interna dynamik som försvårar genomförandet av reformer.²⁰ Vad den interna dynamiken, trögheten och den interna dynamiken består av har i stort förblivit oklart. Min undersökning av de följder som 1919 års undervisningsplan fick för de svenska folkskolornas undervisning avser att belysa detta jämförelsevis outforskade område.

De studier som trots allt behandlat området närmare har kommit till olika resultat. David Tyacks grundläggande arbete *Tinkering Toward Utopia*, som behandlar amerikanska skolreformer, uppmärksammar de idémässiga faktorerna. Enligt honom är det till stor del lagar, vanor och föreställningar som begränsar skolans förmåga till förändring.²¹ Gunilla Svingby framhåller, i sin diskussion kring förhållandet mellan styrdokument och skolans pedagogiska arbete, de enskilda skolorna ekonomiska, sociala och organisatoriska sammanhang. Ovan nämnde Sandahl hävdar att det var tillgängliga lokaler och skolelevernas erfarenheter som var avgörande för idrottsundervisningens utformning under andra hälften av 1900-talet.²²

Dessa studier väcker frågor kring förhållandet mellan styrdokument och skolornas undervisning, och hur detta påverkades av olika omständigheter. I vilken mån påverkade faktorer som tillgängliga lokaler, föreställningar om undervisning och skolornas ekonomiska och organisatoriska förhållanden folkskolornas undervisning?

Projektets genomförande

Syftet med min undersökning är alltså att studera det centrala men jämförelsevis outforskade förhållandet mellan statliga styrdokument och folkskolornas undervisning. Vad består skillnaden mellan styrdokument och undervisning av? Är det endast kvantitativa avvikelser från eller fördröjningar av de statliga direktiven,

---

²⁰ Se till exempel Sundberg 2005, s 14f. Angående kritik mot sådana enkla förklaringar, se Tyack & Cuban 1995, s 7; Lindensjö & Lundgren 2000, s 178.

²¹ Tyack & Cuban 1995, s 107f.

²² Svingby 1978, s 13; Sandahl 2005, s 274ff.

eller kan det finnas kvalitativa skillnader mellan styrdokumentet och undervisningen? Sker förändring i samband med reformer, eller karaktäriseras skolornas undervisning av en grundläggande kontinuitet? Vilka faktorer avgör vilken betydelse styrdokumentet får?

För att besvara dessa frågor kommer min undersökning som sagt att ta sin utgångspunkt i genomförandet av 1919 års undervisningsplan under 1900-talets första hälft. Om pedagogiska strukturer är så trögrörliga som en del av den tidigare forskningen gör gällande, torde en period på 50 år vara ett minimum för en undersökning av undervisningsplanens betydelse för den svenska folkskolan. I detta fall framstår en sådan avgränsning också som lämplig eftersom den ramar in av 1900 års normalplan och 1955 års undervisningsplan.²³

För att fånga relationen mellan styrdokument och folkskolornas undervisning kommer jag att lämna utbildningspolitiken och läroplanerna för att i stället använda mig av ett organisationshistoriskt perspektiv. I fokus för min undersökning hamnar därmed ett antal folkskolors pedagogiska verksamhet. Urvalet av folkskolor kommer att göras med utgångspunkt från de statliga folkskoleinspektörernas berättelser. Min avsikt är att välja ut ett trettiotal folkskolor som tillsammans ger en bred bild av de olika betydelser som undervisningsplanen fick för olika folkskolor. Detta antal folkskolor är tillräckligt stort för att jag ska kunna fånga variationer i de sätt på vilket folkskolorna utformade sin verksamhet. Det förefaller också, i ljuset av mitt avhandlingsarbete som omfattade 44 förskolearkiv, vara ett hanterbart antal folkskolor. Skulle materialet visa sig vara allt för riktligt kommer naturligtvis antalet studerade folkskolor att begränsas.

Det finns både metodiska och källmässiga svårigheter med att studera hur styrdokument påverkade folkskolornas verksamhet under första hälften av 1900-talet. Till skillnad från styrdokumentet finns inte folkskolornas undervisning bevarad i tryckt form. Anglosaxisk forskning har dock visat att det är möjligt att via en kombination av lärarminnen, inspektionsberättelser, bevarade scheman och reglementen närma sig den verksamhet som bedrevs i samtida skolor. Jag kommer att använda mig av en liknande så kallad ”klassrumshistorisk” ansats.²⁴ Utöver

---

²³ Angående dessa läroplaner, se Svingby 1978, kapitel 12, 14.

²⁴ Se framförallt Finkelstein, Barbara 1989, *Governing the young. Teacher behavior in popular primary schools in nineteenth-century United States*, New York; Depaepe 2000. Angående begreppet klassrumshistoria (class room history), se Depaepe 2000, kapitel 1–5. För svenska arbeten som utförts i

folkskoleinspektörernas inspektionsberättelser och annat material från statliga inspektioner kommer lärarminnen, publicerade i *Årsberättelser för svensk undervisningshistoria* och bevarade i TAM-arkivet, samt scheman och lärares dagsjournaler, bevarade i folkskoleöverstyrelsens, enskilda folkskolors och rektorsområdets arkiv, vara centrala källkategorier för att beskriva dessa folkskolors verksamhet i samband med 1919 års undervisningsplan.²⁵

Det organisationshistoriska perspektivet riktar också sökljuset mot de faktorer som påverkade hur folkskolorna utformade sin verksamhet. Organisationsanalyser kan, vilket framgår av de översikter över dessa som författats av bland annat Richard Scott och Mary Jo Hatch, ha olika tyngdpunkter. För att förklara folkskolornas pedagogiska arbetssätt är det min avsikt att följa de studier som analyserat hur organisationer anpassat sig till sin yttre omgivning.²⁶ Utgångspunkten för sådana studier är att organisationer inte är sig själva nog, utan beroende av sitt sammanhang och de resurser och den legitimitet som de kan få i det. Detta perspektiv har bland annat tillämpats för att förstå förändringar i det amerikanska skolväsendet, och jag har själv använt det för att tolka pedagogiska förändringar i den svenska förskolan.²⁷ Det förefaller också vara lämpligt för att begripliggöra förändringar bland de svenska folkskolorna.

Vilka faktorer som min undersökning bör omfatta är svårt att avgöra innan undersökningen inletts. Mot bakgrund av mitt avhandlingsarbete, som tillämpade ett organisationshistoriskt perspektiv på pedagogisk förändring bland svenska förskolor, framstår dock tre faktorer som lämpliga utgångspunkter för min undersökning av hur folkskolornas undervisning och fostran förändrades i samband med

---

denna riktning, se till exempel Johansson 2000 och Hammarberg, Lena 2001, *En sund själ i en sund kropp. Hälsopolitik i Stockholms folkskolor 1880-1930*, Stockholm.

²⁵ Se exv. *Berättelser om folkskolorna i riket för åren 1905-1910*; Årsberättelser för svensk undervisningshistoria, *Hågkomster från folkskolan och folkundervisning del 1-10*; RA, Ecklesiastikdepartementet, Folkskoleinspektörernas årsberättelser; TAM-arkiv, Sveriges allmänna folkskolläraryörening, F4a handlingar rörande folkskolläraryminnen. Angående scheman och dagsjournaler, se till exempel Stockholms stadsarkiv, Stockholms folkskoleledning, E3a arbetsordningar, E3f: lektionsjournaler; SSA, Hedvig Eleonoras rektorsområde, F1a:2 skolans dagböcker. Statligt material av intresse återfinns i Riksarkivet. Se exv. RA, Skolöverstyrelsen: folkskoleavdelningen, D3:1 liggare över reglementen vid folk- och småskolor, F3a:1 1919 års undersökning om skolförhållanden.

²⁶ Hatch, Mary Jo 2002, *Organisationsteori. Moderna, symboliska och postmoderna perspektiv*, Lund; Scott, W. Richard 2003, *Organizations. Rational, natural, and open systems*, New Jersey.

²⁷ Angående organisationsteoretiska studier av skolväsendet, se Meyer, John W. & Scott, W. Richard 1992, *Organizational environments. Ritual and rationality*, Newbury Park, del II och III. Westberg, Johannes 2008, *Förskolepedagogikens framväxt. Pedagogisk förändring och dess förutsättningar, ca 1835-1945*, Uppsala.

undervisningsplanen 1919. Dessa är lokal debatt, folkskolornas ekonomiska förutsättningar och deras relation till andra organisationer.

Lokal debatt är en viktig faktor i detta sammanhang. Organisationer har betraktats som beroende av att de uppfattas som legitima och korrekta verksamheter, och idémässiga faktorer har ofta tillskrivits stor betydelse i utbildningshistoriska sammanhang.²⁸ Det verkar därför vara rimligt att den debatt som fördes i lokala tidningar och andra fora kan ha påverkat det sätt på vilket den enskilda folkskolan förändrade sin verksamhet. Folkskolornas ekonomiska förutsättningar är också värda att studera närmare. Studier av förskolor och andra filantropiska verksamheter har visat att dylika organisationers verksamhet påverkas av de inkomstkällor som de är beroende av.²⁹ I vilken mån varierade folkskolornas sätt att hantera undervisningsplanen med folkskolorna intäkter och utgifter? Folkskolornas förhållande till andra organisationer bör dessutom uppmärksammas. Tidigare forskning har konstaterat att folkskolorna påverkade den pedagogiska verksamheten i bland annat arbetsstugor och förskolor.³⁰ Det framstår därmed som relevant att studera i vilken mån folkskolorna påverkades av dylika organisationer, och i vilken mån exempelvis läroverk bidrog till att forma folkskolornas undervisning under min undersökningsperiod.

För att studera dessa faktorer kommer jag att undersöka material bevarade i arkiv från enskilda folkskolor och rektorsområden. Framförallt kommer protokoll, skrivelser, räkenskaper och årsberättelser att vara viktiga former av källmaterial.³¹ I de fall lokal tidningsdebatt uppstod kring folkskolornas verksamhet kommer även tidningsmaterial att beaktas. Valet av dessa materialkategorier grundar sig i erfarenhet från mitt avhandlingsarbete.

---

²⁸ Angående organisationers beroende av legitimitet, se Hatch 2002, s 108ff. Idémässiga faktorerers betydelse i utbildningshistoriska sammanhang diskuteras till exempel i Sandin, Bengt 2003, "Skolan, barnen och samhället - i ett historiskt perspektiv" i Selander, Staffan (red.), *Kobran, nallen och majjen. Tradition och förnyelse i svensk skola och skolforskning*, Stockholm; Tyack, David 1983, "Foreword" i Silver, Harold (red.), *Education as history. Interpreting nineteenth- and twentieth-century education*, New York.

²⁹ Se exv. Scott, Robert 1967, "The selection of clients by social welfare agencies. The case of the blind" i *Social Problems* vol. 14, nr. 3; May, Dean & Vinovskis, Maris 1977, "A ray of millennial light. Early education and social reform in the infant school movement in Massachusetts, 1700-1850" i Hareven, Tamara (red.), *Family and kin in urban communities, 1700-1930*, New York.

³⁰ Se Olsson, Ole 1999, *Från arbete till hobby. En studie av pedagogisk filantropi i de svenska arbetsstugorna*, Linköping, s 287; Westberg 2008, kapitel 4.

³¹ Se exv. SSA, Jakob och Johannes folkskola, A1: lärarkollegiets protokoll, B1 utgående skrivelser.